КІБЕРНЕТИКА та КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Open Access under CC BY-NC 4.0 License

УДК 002.4 DOI:10.34229/2707-451X.26.1.11

В.О. БАГАЦЬКИЙ, О.В. ПАЛАГІН,

ПОРІВНЯННЯ ТЕРМІНІВ: МЕТОД ПРОТИ СПОСОБУ

Вступ. В переліку галузей знань і спеціальностей значна їх частина належить до інженерно-технологічної сфери діяльності. Наприклад, до галузі «G – інженерія, виробництво та будівництво» відносяться спеціальності – «G3 – електрична інженерія», «G6 – інформаційно-вимірювальні технології», а до галузі «F – інформаційні технології» спеціальності «F6 – інформаційні системи і технології», «F7 – комп'ютерна інженерія» та ін. [1].

Суттєвою частиною результатів наукової та інженерної діяльностей в цих галузях мають бути патенти на винаходи, а також зареєстровані у встановленому порядку інформаційні технології.

В СРСР існував державний керівний орган – Державний комітет у справах винаходів та відкриттів, функції якого істотно відрізнялися від функцій патентних відомств інших країн. Основні відмінності були такі.

По-перше, охоронними документами на винаходи були авторські свідоцтва та посвідчення, при цьому винаходи юридично належали державі.

По-друге, видавалися дипломи на відкриття, які також перебували у державній власності.

По-третє, авторські свідоцтва видавалися на способи (процеси), пристрої та речовини, винаходи на застосування.

Також, авторські свідоцтва видавалися на способи профілактики, діагностики та лікування захворювань людей і тварин.

Шляхом послідовної гармонізації патентного законодавства України з високорозвиненими країнами ЄС охоронними документами на винаходи було визнано патенти, власниками яких є заявники – автори або організації. Не визнаються винаходами відкриття, винаходи на застосування, а також способи профілактики, діагностики та лікування захворювань людей і тварин.

Від законодавства СРСР про винахідництво в Україні збереглося лише одне поняття – «*спосіб (процес)*». На сьогодні в Україні патенти видаються на *продукт* (пристрій, систему, хімічну або біологічну речовину) або *процес (спосіб),* а також на корисну модель [2], а за кордоном – на *метод* та *засоби* [3].

За міжнародним патентним законодавством об'єктами патентного захисту є метод і засіб (пристрій, апаратура). За законами України патентний захист надається процесу (способу) та продукту. Автори пропонують завершити узгодження стандартів патентного законодавства України з міжнародними нормами, зокрема, замінити термін процес (спосіб) на загальноприйнятий міжнародний термін метод, а термін продукт – на термін засіб. Відповідно, вид винаходу метод характеризує науковy складовy винаходу, і є науковим результатом в галузях технічних наук.

Ключові слова: *технічні науки, патентне законодавство, винахід, патент, метод, спосіб.*

© В.О. Багацький, О.В. Палагін, 2026

Мета роботи – проаналізувати наявні визначення термінів «*метод»* і «*процес (спосіб»*, а також «*засіб»* і «*продукт»* і запропонувати підхід до розв'язання проблеми з використанням термінів «*процес (спосіб)»* та «*продукт»* у науковому та патентному законодавстві України.

Аналіз існуючих підходів

Один із підходів до тлумачення зазначених термінів поділяють анонімні автори навчальної послідовності штучного інтелекту (ШІ) Chat GPT , а також значна частина представників природничих наук. Наведемо чітко сформульоване визначення, запропоноване цією ШІ системою.

Спосіб – це конкретна форма або прийом дії, за допомогою якого реалізується певний *метод* у процесі наукового дослідження чи практичного пізнання. Він визначає, *як саме* здійснюється дія для досягнення поставленої мети.

Таким чином, «*спосіб»* підпорядкований певному «*методу»*. «М*етод»* є більш загальним поняттям і має вищий рівень абстракції, він може бути реалізований кількома способами, тоді як *спосіб* є конкретною реалізацією метода.

Відповідно до наказу Міністерства економіки України «Про затвердження Правил складання, подання та проведення експертизи заявки на винахід і заявки на корисну модель» № 23301 від 09.09.2024 [2], об'єктом винаходу, правова охорона якому надається згідно із законом України, може бути *продукт* (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо), або *процес (спосіб).*

Продуктом як об'єктом винаходу вважається матеріальний об'єкт – результат діяльності людини в будь-якій сфері технології. До таких продуктів, зокрема, належать пристрій, система (комплекс) взаємодіючих пристроїв, механізм, споруда, виріб, а також хімічні та біологічні речовини.

Процесом (способом) як об'єктом винаходу (або корисної моделі) вважається дія або сукупність дій, *кожна з яких виконується щодо продуктів або інших матеріальних об'єктів за допомогою принаймні одного матеріального об'єкта як результат діяльності людини в будь-якій сфері технології та* спрямована на досягнення певного *технічного* результату.

До таких процесів належать обробляння, переробляння продукту та контролювання його якості, перетворювання речовини, енергії, даних, вимірювання параметрів, керування процесом, який є об'єктом технології [2].

Об'єктом корисної моделі може бути *пристрій* або *процес (спосіб).*

В нових вимогах до дисертацій на ступінь доктора філософії у посиланнях в авторефераті може бути не більш одного власного патенту [4], а в докторській – не більше двох посилань [5]. Патенти розглядаються як цілісні об'єкти, без поділу на продукти та процеси (способи).

Згідно з чинними нормативними документами, на відміну від розроблених методів, патенти на продукти та процеси (способи) мають технічну новизну, вони не вважаються науковими результатами, посилання на них зазвичай подаються у кінці переліку посилань в авторефератах дисертацій.

Таким чином, у нормативних документах України зафіксовано підхід, згідно з яким спосіб розглядається, як конкретна реалізація певного методу. У визначенні *процесу (способу)* підкреслюється його технічна новизна. Державні та наукові установи України не трактують патенти на «*процеси (способи»)* як нові методи, а відтак, і як нові наукові результати.

Однак існує й інший підхід до тлумачення зазначених термінів.

Наведемо визначення цих термінів з [6].

Метод – прийом або система прийомів, що застосовується в певній галузі діяльності. Наприклад, спосіб дії.

Спосіб – певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити щонебудь, досягти чогось.

Фактично за цими визначеннями сенс термінів «*метод»* та «*спосіб»* є однаковим.

Визначення наукового методу в тлумачному словнику Британка (Encyclopedia Britannika) [7] (у перекладі) має такий вигляд.

Науковий метод, технічний: процес, який використовується вченими для перевірки ідей та теорій за допомогою експериментів та ретельного спостереження.

Згідно з тлумачним словником Британка, поняття *методу* в науці та *методу* в техніці є тотожними.

За міжнародним законодавством патенти надаються на методи та засоби [3], а сервіс *Google Translate* у технічному контексті перекладає український термін «*спосіб»* англійською мовою як method (*метод).*

Таким чином, як випливає з [3, 6, 7] та *Google Translate*, ці два терміни в науці та техніці мають однаковий семантичний зміст.

Обговорення

Для узгодження наведених суперечних підходів доцільно розглянути зазначені терміни з позиції їх належності до різних ієрархічних рівнів.

В Україні в системі науково-технічних термінів найвищий ієрархічний рівень посідає поняття *метод,* нижчий – *процес (спосіб),* а найнижчий – *продукт (пристрій, система, механізм тощо).* При цьому метод, як такий, не підлягає патентному захисту.

Винаходом-продуктом визнається матеріальний об’єкт у будь-якій сфері технології, однак у його визначенні відсутній акцент на технічній новизні об’єкта [2]. Натомість у визначенні винаходу-процесу (способу) в тому ж документі підкреслюється його *технічний* характер.

На нашу думку, узагальнюючиий термін « *продукт»* є недостатньо вдалим, оскільки відображає лише кінцевий технічний результат. *Процес (спосіб)* взаємодії компонентів у пристрої, системі або механізмі, завдяки якому реалізується технічний результат, фактично залишається поза увагою. Технічний опис будь-якого пристрою чи системи або механізму завжди має розділи «…складається з таких компонентів,… які з’єднані …» і «…працює наступним чином…», а також наводиться часова діаграма, що відображає *процес (спосіб)* взаємодії складових частин, який відбувається в пристрої, системі або механізмі. Отже *процес (спосіб),* який забезпечує досягнення певного технічного результату, є органічною складовою пристрою, системи або механізму, перебуває на нижчому ієрархічному рівні та не може існувати окремо як самостійний об’єкт патентного захисту.

Методи також являють собою *процеси,* тобто послідовності дій над складовими елементами з метою досягнення певного результату . До таких *процесів* належать виготовлення, обробляння, переробляння продукту та контролювання його якості, перетворювання речовини, енергії, даних, вимірювання параметрів, керування процесом, який є об’єктом технології [2].

Таким чином, якщо спосіб розглядати як складову частину пристрою, системи або механізму, а метод використовувати для опису зазначених технологічних процесів [2], то отримуємо двоступеневу патентну систему країн ЄС, у якій патентний захист поширюється на *методи* та *засоби*.

На нашу думку, *метод* має характеризуватися науковою новизною в технічних науках, тоді як *продукт* або *засіб* є технічною новизною.

Якщо патентне законодавство України залишиться в теперішньому стані, то можливо розглянути цю проблему і в іншій площині. За кордоном винахідники розробляють методи, а в Україні тільки підпорядковані методам процеси (способи), тому українців ставлять фактично на щабель

нижче іноземців. Це типовий приклад меншовартості, який пропонують українським винахідникам нормативні документи, що розроблені відповідними підрозділами Міністерства економіки України та Міністерства освіти і науки України.

Висновки

1. Автори пропонують завершити узгодження стандартів патентного законодавства України з міжнародними нормами шляхом заміни терміна «*процес (спосіб)*», на міжнародний термін «*метод*», терміна «*продукт*» – на «*засіб*».

2. В зв'язку з цим потрібно диференційовано підходити до різних типів винаходів – на *«метод»* та на *«засіб»*.

3. Вид винаходу «*метод*» слід визнати таким, що відображає наукову новизну та є науковим результатом у технічних науках.

4. Відповідно, вид винаходу «*засіб*» характеризує технічну новизну винаходу.

Внески авторів: Багацький В.О. – формулювання проблеми; Палагін О.В. – участь у обговоренні.

Список літератури

1. Постанова Кабінету міністрів України № 1021 від 30 серпня 2024 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2024-%D0%BF#Text (звернення: 21.10.2025)
2. Наказ міністерства економіки України № 23301від 09.09.2024 «Про затвердження Правил складання, подання та проведення експертизи заявки на винахід і заявки на корисну модель». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1411-24#Text (звернення: 21.10. 2025)
3. Patent US 3 069 654, Dec18, 1962, Method and means for recognizing complex patterns. https://patents.google.com/patent/US3069654A/en (звернення: 21.10. 2025)
4. Постанова Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text (звернення: 21.10. 2025)
5. Наказ МОН України № 1220 від 23.09.2019 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1086-19#Text (звернення: 21.10. 2025)
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с. ISBN 966-569-013-2/
7. Britannica Dictionary definition of SCIENTIFIC METHOD. https://www.britannica.com/dictionary/scientific-method (звернення: 21.10. 2025)

Received/Одержано 26.11.2025 Accepted/Прийнято 03.03.2026 Published/Надруковано 27.03.2026

Багацький Валентин Олексійович,
доктор технічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Інституту кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України, Київ,
https://orcid.org/0000-0003-2550-3133
bagatskijva@gmail.com

Палагін Олександр Васильович,
доктор технічних наук, професор, академік НАН України,
заступник директора з наукової роботи
Інституту кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України, Київ.
https://orcid.org/0000-0003-3223-1391
palagin_a@ukr.net

UDC 002.4

Valentyn Bahatskji [*], Oleksandr Palagin

Comparison of Terms: Method Versus Way

V.M. Glushkov Institute of Cybernetics of the NAS of Ukraine, Kyiv
[*] Correspondence: bagatskijva@gmail.com

The purpose of the work is to analyze the existing definitions of the terms method and way and to resolve the problem with the existence of the term process (way) in the patent and scientific legislation of Ukraine. There is no term "sposib" in English technical text. In the future, instead of the Ukrainian term "sposib", we will use the English way.

There are different opinions regarding the interpretation of the essence of the terms method and process (way).

One point of view is recorded in the regulatory documents of Ukraine, which recognize that a way is a specific implementation of a certain method. In defining a process (way), its focus on achieving a certain technical result is emphasized. State and scientific institutions of Ukraine do not consider patents for a process (way) to be new methods and, accordingly, new scientific results.

From another point of view, the concepts of method and way are identical and have the same meaning in science and technology.

The authors propose to complete the harmonization of the standards of patent legislation of Ukraine with international norms, namely, instead of the term process (way), use the international term method, and instead of the term product – the term means.

Accordingly, the type of invention method characterizes the scientific side of the invention, and is a scientific result in technical sciences, and the type of invention means – the technical novelty of the invention.

Keywords: technical sciences, patent legislation, invention, patent, method.